

128
10

अथ

शंकरविजयः ।

Shankar Vi Jay.

तज्जलानमुदाहरति आचार्यैर्मासमात्रमवधिः कृतः सोत्तीतः पुनरपि
पंचषड्वादिनानि व्यतितानि अद्यापि स्वशरीरं प्रविश्यास्मा

आचार्यैरवधिरकारि मासमात्रं स्तेतीतः
पुनरपि पंचषाश्च यस्माः ॥ अद्यापि स्वकरण
मेत्यनः सनाथान् कर्तुं तन्मनसि न जायते कं पा ॥ २ ॥

नू सनाथान् कर्तुं तस्य मनसि करुणान जायते ॥ २ ॥ ॥

शंकर

१.

तस्मात्किं कुर्वे मः कगळामः ननु कचित् कचित्वा त्वाक् च न प्रष्ट
व्यश्याश क्वाह जाननू स न इह वसतीति नोऽस्मभ्यं अभिदध्यात्

वि. ए.

राम

किं कुर्वे मः कनु मृगयामहे कयामः को जाननिह वसतीति नोऽभिदध्यात् ॥
विज्ञातुं कथमिमममीश्वरमेह विचिंत्वा प्यासिंधु क्षितितलमन्यगात्रे गतं ॥

॥ २९ ॥

कृष्ण

ननु समुद्रपयंतं क्षितितलमविष्य स्वयमेव विज्ञेय इति तत्राहुः
आसिंधु मृमि तलं विचिंत्वा निष्यामि मंगुरं विज्ञातुं किं समम १.

मयामो यतो ऽन्यशशरे गतं ॥ २९ ॥

शं०

११

नन्येवं मृतगुरु विरहवतां पवतां कथं जीवनमिति ज्ञेतेहः स्वर्ग
द्रियजाड्यहन् नवीनो ल्हादस्तमाहुर्विर्तन्वति पुनश्च नित्य
मस्मिन्मस्मिन् रजो याव्योते रजो गणलक्षणपां सुविनिष्ठ
ने यतीशस्य चरणकमल आश्रयो यस्या अतएव श्रेय
सी अतिश्रेष्ठा पुनश्च निष्प्रत्य हं निर्विघ्नं यथा स्यात् तथा विज्ञ
ममाणाया वृजिनस्योदासना विनाशिका निरवधिरूपा वासनासा
हृदयेन कलितं परिंभा व्यते तथा च गुरु चरणवास
ना भावने मेव जीवनसाधनमिति भावः ॥२३॥ श्लोकः ॥

११

निःशेषेन्द्रियजाड्यहन् नवनवाल्हादं मुहुः सन्वती नित्याश्लि
ष्टरजो यतीशचरणां भोजाश्रयाश्रेयसी ॥ निष्प्रत्य
हविजृम्भमाणा वृजिनस्योदासना वासनानिःसीमाह
दयेन कलितं परिंभा व्यते ॥ २३ ॥ टीका ॥ तत्र
कश्चित् दोषोक्त्यमाकुर्वत आह ॥ सत्पदार्थैः व्यवसायरूप
वृक्षैः फलितैरिव योगसंपदां परिणामैरिव वैदिकश्रियां स
मयैर्भासैरिव समयः शपथेभासं च दोरिति विश्वप्रकाशः

श.

१२

तत्त्वनिर्णयेः शरीरवद्विरिवनिजला भवे भवात्सधनैरिव उपशान्ति
लक्षणया कांतया कलत्रसहितैरिव तेभ्यो न्यस्या भावतया स
फलितैरिव सत्पदादयैः परिणामैरिव योगसंपदां ॥ समये
रिवौदिकश्रियां स शरीरैरिव तत्त्वनिर्णयेः ॥ २४ ॥ सध
नैर्निजला भवे भवात्सकुटुंबैरुपशान्तिकांतया ॥ अतद
न्यतया खिलात्मकैरनुगृह्येयकदानुधामभिः ॥ २५ ॥

कलात्मकैस्तेजोभिः कदानुअनुगृह्येयअनुगृहीतो भूविष्या
मिति द्वयो रर्थः वियोगिनी ॥ २४ ॥ २५

१२

तथा करुणानिधिर्गुरुपियदिसंनिधिर्नविधास्यतितर्ह्यस्माकं का
पि गतिर्नास्तीत्याशयेनाहुः करुणानिधना गुरुणा पियदिसत्ता व

गुरुणा करुणानिधिना सधुना यदि नो निहिता विहिता सजिताः ॥
जगति क्व गतिर्भजतां सजतां स्वपदं विपदं तद्वदंत रितं ॥ २२ ॥

यमाधुना संनिहितानविहितास्तर्ह्यविपदं तद्वदंतस्वपदं भजतां
पुनश्चेदं सर्वजगतां जगति क्व गतिर्न कापीत्यर्थः इह तोटकं मं बुधि सेत्र

मिति ॥ २२ ॥

तत्र कश्चिदतीव दुःखित आचार्य एवममगतिं विधास्यति
हासतामविनयं विनयं न दुरीकुर्वन्सतामतिवेगवन्तं संसारा

अविनयं विनयं न सतां सतामिति रथं निरयन्मवपावकं ॥
जयतियोयतियोगभृतां वरोजगतिमेगतिमेव विधास्यति ॥
॥२६॥

मिं निरयन्मपगतं करिष्यन् योयतियोगभृतां वरोजगति
स एवममगतिं विधास्यति दुः ॥२६॥ श्री ॥ राम जय राम

शं.

१३

केचित्तु तद्वर्णने नैव शोकसागस्य तरणं मत्वा आहुः यं विगतमोह
लक्षणतमसां सति र्यस्मान्निरावरणतत्त्वज्ञानवतं प्राप्य यतयो

तमाय

विगतमोहतमोहतिमाप्यं विधुतमायतयो भवन् ॥ अ ॥
मृतदस्य तदस्य दृशः सृता ववतरे मतरं मशुगर्णवं ॥ २७ ॥

विधुतमायतमा अतिशयेन विधूता पिकेता माया ये स तथा भूता अ
भवन् तरणस्या मृतमदस्य चक्षुषो मार्गे यदा ज्वतरे मतदा शोकस

१३ मुद्रंतेरेम ॥ २७ ॥

कश्चित्त्वतिविहलः सन्नवश्यं दर्शनं देहीत्याशयेनाहो हे आचार्ये हजिवि
 द्याया मेव किं कुर्वाणं किकरतां प्राप्तं निर्वोणं यस्यास्तपापयावान्चानि
 जपादपमजुषां मर्त्यानां बुद्धिकल्मषं समूलं रंधानं स्वशिष्टं नाया
 मर्त्यानां निजपादपंकजजुषामाचार्यवायया रंधानो मति
 कल्मषं त्वमिह किं कुर्वाणं निर्वोणया ॥ इन्द्रायास्यासि चेत्सु
 धीकृतपराहासस्य दासस्य ते दुःखांतोन भवेदिति उच्यते पुनः

स्यासि चेत्तर्हि स बुद्धिभिः कृतः परिहासो यस्य ते दासस्य मे
 दुःखांतोन भवेदिति हे सुयस पुनः स्वं जानीहि मामीनीं हिनवा त

नृजानीहिमी
 हिमा ॥ २९ ॥

प्रशंग ॥ २९ ॥

इत्येव मित्रजने खेदमुपेयुषि सति परिहातो यतिराजस्य स्वगुरोर्म
 हिमायेन स पद्मपादो र्थवाता चनेन शोकं शमयामि दं वक्ष्यमाणमुवा

इति खेदमुपेयुषि मित्रजने प्रतिपन्नयति क्षितिभृन्महिमा ॥
 शुचमर्थवता शमयन् च सानिजगादसरोरुहपाद इदं ॥ ३० ॥

चतो ॥ ३० ॥ यदवाच तदा ह नोस्मान् देव्यं पर्याप्तमतो हे सखाय
 उपेत्य मिलित्वा उत्साहं सर्वो मपि धानात् ततिरो धानादे चेष्यामि

शानंतरं भूविवराणि पातालान्तरं तदनंतरं दिवं देवमनुष्यो र

१५

पर्याप्तं नः क्लेशमुपेसात्र सखायः कृत्वोत्साहं प्रमिम
शेषमपि ध्यानात् ॥ अन्ते ध्यामो भूविवराण्येव च
द्यां यद्देवं देवमनुष्यादिषु गूढं ॥ ३१ ॥

गादिषु गूढं मा देहो वमिव वेदैरं प्रेम्ना यिस गामतमपरा ॥ ३१

१५

सकलानर्थविवर्तकमद्वयानंदभाषकं तदीयमुपदेशं स्मरन्कश्चिदाह
पुनः पुनर्मे नाद्यविद्यातमो विमृद्यंगलितदेतमद्वयं पदमुदंचयन्नका

रुभाशुभाविभाजकस्फुरणदृष्टिमुष्टिं धयः क्षपां च मतपांथदु
ष्यथ कदंभकुक्षिंभारिः ॥ कदा भवसि मे पुनः पुनरनाद्यविद्यात
मः प्रहस्य गलितद्वयं पदमुदंचयन्नद्वयं ॥ २८ ॥

शायसुष्यापुण्यविभाजकस्फुरणदृष्टिमुष्टिं धयः सारावर्षकः सान्ध्यं च
कारात्मकेषु मतेषु पंथानां मध्ये ये दुष्कथकास्ते पादंभस्य कुक्षिभारिर्भक्षकः
कदा भवसि शयिणी ॥ २८ ॥

शंक.

१७

मुक्तानामाग्नयिः श्वचतुर्भिर्वृतास्त्रिणीसंमता ॥३४॥ नन्वेवम विजय
पिरां बहुत्वात्कथंमस्यदेशराज्ञः शरीरेप्रविष्ट इति विज्ञेयमिति चे
तत्राह नित्यतृताग्न्यामिनास्मद्गुणश्रिते देशे प्राणिन आनंदि
नित्यतृताग्न्याय्याश्रिते निर्वृताः प्राणिनो रोगशकादिनोनेक्षिताः ॥
दस्युपीडोक्षिताः स्वस्वधर्मे रताः कालवर्षस्विराप्ते दिनीकामसूः ॥३५॥
तायतो रोगशोकादिनावेक्षितायतोचोरपीडाविनिर्मुक्ताः स्वस्व
धर्मे रताश्चस्युः स्वराटिं दः कालवर्षस्विराप्ते मिश्रकामसूः स्या १७
त ॥३५॥

ततस्मादस्मिन्काले आलस्यं विहायानाद्यनंतसंसारसमुद्रस्य सेतुं
देशिकवरचरणारविंदं विचेतुं गलामोस्मिन्ने देशे वृथा कालं न नयामः
मात्रासमकं नवमोलंतं ॥३६॥ इत्येवंपक्षपादस्य वचनं निराकृत
तदिहा लस्यमपास्य विचेतुं निरवधिसंस्तुतिजलधेः सेतुं ॥ देशि
कवरपदकमलयामो न वृथानेह समत्र नयामः ॥३६॥ इति जलरुहपद
वचनं सर्वमनसि निधाय निराकृत गर्व ॥ कांश्चित्तत्र निवेस्य शरी
रं रक्षितुं मन्ये निरगुरुदारं ॥३७॥

गर्वे निधाय कांश्चिदुदारं गुरुशरीरं रक्षितुं तस्मिन् स्थाने निवे
स्या ये निर्गताः ॥३७॥

शंकर

१८

तेपर्वस्यैतोर्वतंदेरादेशं भूमिमनिशं चिन्ततोधिककृतं तदेवानां नि
वेशयिष्येस्तान्स्फीतानमरकन्तपतेर्देशान्प्रापुष्यात्तवन्तः॥३८॥मृ

विजय

तेचिन्तःशैलान्छे लंविषयाद्विषयंभुवमनुवेलं॥प्रा
पुर्ध्विक्तविबुधनिवेशान्स्फीतानमरकन्तपतेर्देशान्॥३८॥
मत्वापुनरप्युत्थितमेनंशुत्वावेन्यदालीपसमानं॥यत्का
विरहजैदेन्यममंदमात्वाचार्यं धैर्यमविंदन॥३९॥॥॥

त्वापुनरप्युत्थितमरकसंज्ञकन्तपं पृथुदिलीपतुल्यं शुत्वाचार्यम १८
मत्वा मंदविरहजन्यदेन्यंहत्वा धैर्यप्रापुः॥३९॥

ननुतथापिक्वगतोयत्रान्वेष्यइतिचेतत्राहइक्षुधन्वनकामस्या
गमापेक्षयायतिशरारनिर्गतःसुभ्रुवांविभ्रमाणांपदंकामश
इक्षुत्वापागमापेक्षयानिर्गतोवर्षतस्योचितं कृष्णवर्त्मद्युतिः॥
विभ्रमाणांपदंसंभ्रुवांभ्रपतेःप्राप्तुमर्हत्सकामाग्नणीःशंकरः॥३४॥

स्त्रस्योचितंचित्रभानुकांतिराज्ञःशरारंप्राप्तुमर्हत्सकामागमा
पेक्षयैवगतोननुतजन्यसुरेवययेतिबोधयितुमाहकामविनि

शंक० पुरं समाधिगम्यपरिसंखितः प्रियजनो येन नृपतिभिरादृतं शा वि१
९

समाधिगम्यपुरं परिसंखितः प्रियजनः सन्निवैः सह संमतेः ॥ भु
वमपाल यदादृतं स नो नृपतिभिर्दिवमिंद्रइवाधिराट् ॥ २ ॥

सनंयस्यास आधिराट् संमतेः सन्निवैः सह दिवमिंद्रइव भुव ९
मपालयत् ॥ २ ॥

इत्येवं नृपवंशाप्ययतिराजेश्रीशंकरेभूमिमवतिसातितं परमाधिकृत्य तस्मिन्

इति नृपत्वमुपेयवं सुधरामवतिसंयमिभूमिं मंत्रिणः ॥ तमाधि
कृत्य परं कृतं संशयाज्जलमुरनलमधियोमिथः ॥ ३ ॥ ६ ॥ ॥
इति

रासिन्ननलानुधयोमंत्रिणः कृतसंशयाः संतः परस्परमुचुः ॥ ३ ॥ ॥

शंकरः जलनमेवोदाहरातमृतिमुपेत्य प्रजाभाग्यवशेन यथा पुनरुचितस्तथै वि. १.
 १ व वप्रकृतिभाग्यशेनेवायं न पुर्ववत्प्रतिभाति किंतु समुदितानामखिलानां दि
 दिव्यगुणानामुदयो यस्मिंस्तथा भूतः प्रभातीत्यर्थः ॥४॥ गुणानेवोपवर्णयं
 मृतिमुपेत्य यथा पुनरुचितः प्रकृतिभाग्यवशेन तथा च यं ॥ नरपतिः प्रति
 भाति न पूर्ववत्समुदितारिखलदिव्यगुणादयः ॥४॥ वसुदशतिययातिव
 दर्शनेवदतिगीष्पतिवद्विरमयवित् ॥ जयति फल्गुनवत्प्रतिपार्थिवान्
 सकलमप्यवगच्छति शर्ववत् ॥

अति ॥ अर्थिनेययातिवदसुददाति तथा यमयवित् वाचस्पतिवदि १
 रं वदति ॥ प्रतिराज्ञेर्जुनव जयति सर्वमपि महोदेव ज्ञानाति ॥५॥
 व

शंकरः

विजयः

श्रीगणेशाय नमः ॥ एवं सार्वभ्योपायं सप्रपंचं निरूप्य कामकुलात्
 चं सपरिकरं प्रपंचयितुमारभते ॥ अथानंतरं कृतशान्तिककर्मभिः पु
 अथ पुरोहितसंन्निपुरः सरेर्नरपतिः कृतशान्तिककर्मभिः ॥ वि
 हितमांगलिकः सह यथोचितं नगरमास्थितभद्रगजो ययो ॥१॥

पुरोहितादिभिर्यथोचितं विहितमांगलिकः आस्थितो मंगलगजो
 येन स नृपतिः नगरं यो यो दुता विलंबितं ॥१॥ ६ ॥ ७ ॥

शंक किं बहुना घरात्प्रभावात्सर्वदोषाकरोपिकलि कालस्त्रेतासतिकामतिततु वि॥१०॥
३ कृष्टेभवतितस्मात्प्राप्तेरश्वयंकश्चिदस्मद्रातः शरीप्रविश्यपृथिवींशास्ति

कालस्त्रिष्य सर्वदोषाकरोपि त्रेतायेत्यरात्तः प्रभावात् ॥ तस्मादस्म म
इजवर्षप्रविश्यप्राप्तेरश्वयः शास्तिश्च धरित्रीं ॥ ६ ॥ तदयंगुण श्चि
वारिधिर्यथाप्रतिपद्येतनपूर्वकं वपुः ॥ करचामतथेति निश्चयं क
तवंतः सचिवाः परस्परं ॥ ७ ॥

शालि ॥ ६ ॥ ततस्मादयंगुण समुद्रोयथापूर्वशरीरं न प्राप्नुयात्तथाकरे ३
वामेत्येवं सचिवाः परस्परं निश्चयं कृतवंतः ॥ ९ ॥ श्रीराम ॥ ज

अथाअनंतरं यस्य कस्यचिन्मृतकस्य देहिनः शरीरं भूमावस्ति तदा वि

अथ ते भुवि यस्य कस्यचिद्विगता सोर्व पुरस्ति देहिनः ॥ अवि
चार्य तदा शुद्धतामिति भूत्या न रहसि न्ययोजयन् ॥ १० ॥

चार्या शुद्धतामित्येवं भूत्यानेकां ते न्ययोजयन् ॥ १० ॥ श्री ॥

शंकर एवंमंत्रिणां जलनादि निरूप्य रात्रिश्चरितं वर्णयितुमुक्रमतेऽथ राजदेवि ३०।
हप्रवेशाद्यनंतरं भूमिपः परमात्मेषु मंत्रिषु राज्यभारं निवेश्य विलासं

अथ राज्यधुरंधराधिपः परमात्मेषु निवेश्य मंत्रिषु ॥ बुभुजे
विषया विलासिनी सचिवो न्यक्षिपाल दुर्लभान् ॥ ११ ॥
ति

नीसल्योऽन्यभूमिपालानां दुर्लभान् विषयान् बुभुजे ॥ ११ ॥ राम

अनुसवनं सर्वदा विसरण शीलैरपूर्वैः दातृत्वादिभिर्नान्यास्मिन् सुलभैर्गुणैरेष
भूमिपतिराद्यः परपुमान् परमात्मैवावभाति पुष्पिताग्रा वृत्त ॥ ६ ॥ किंच वृक्ष
अनुवसनं विसृत्वैरपूर्वैर्वितरणपौरुषशौर्यधैर्यपूर्वैः ॥ अनितरसुल
भैर्गुणैर्विभाति क्षितिपतिरेष परः पुमान्निवाद्यः ॥ ६ ॥ अनृतुपुरैरेवः
सपुष्पिताग्रा बहुतरुगुधदुद्याश्च गोमाहिष्यः ॥ क्षितिराभिमतवृष्टिराद्य
स्यासौ स्वविहितधर्मरताः प्रजाश्च सर्वाः ॥ ७ ॥ ६ ॥ ६ ॥
अनृतुषु सपुष्पिताग्राः गोमाहिष्यश्च बहुतरुगुधदुद्याः क्षितिश्चाभिमता
वृष्टिर्यस्यां सा अद्य सस्या प्रजाश्च सर्वाः स्वविहितधर्मरताः ॥ ७ ॥

अधरजायाः सुरधायाः श्लेषाद्व्यं मुखवा वा यो व्यतिकरवशा
 ५ लंपर्कवशात्सुगंधिकांतानां करेभ्यः प्राप्नुयैवातिप्रियं मदक
 अधरजसुधा श्लेषाद्व्यं सुगंधिमुखानिलव्यतिकरव
 शा कामं कांता करोत्तमतिप्रियं ॥ मधुमदकरं पायं पायं
 प्रियाः समपाययत्ननकवषकैरिंदुछायापरिस्तुतमादरात् ॥
 रमिंदुछायया चंद्रप्रतिबिंबेन परिस्तुतं मधुमद्यं कामं
 यथेष्टमादरस्तुवर्णपात्रैः पीत्वा प्रियाः पीत्वा प्रियाः सु
 मपाययत् ॥ १३ ॥

मधुमेदनकलमव्यक्ताक्षरं मदस्विन्नमीषस्वेदयुक्तं मनोह
 रं भाषणं यस्मिन् निभृतरौमां च सीलकाराढ्यं कमलस्य
 मधुमदकलं मदस्विन्नं मनोहरभाषणं निभृत्तपुलकं
 सीलकाराढ्यं सरोरुहसौरभं ॥ दरमुकुलिताक्षीष
 ६ लु जं विस्तुतं मन्मथं प्रचरदलकं कांतावत्कं निपीय
 कृती नृपः ॥ १४ ॥
 सौरभवत्सौरभयस्य विस्तुतः प्रसन्नशीलो मन्मथो
 यत्र एवं विचकांता मुखं नियन्तुः कृतकलो भूत् ॥ १४ ॥

शंक्र

६

विवृत आवरण रहिते जघने यस्मिन् प्रणुनौ प्रकर्षेण पीडि
तौ स्तनौ यस्मिन् प्रसृतमणितरति कूजितं यस्मिन् प्रासत्सा
हो यस्मिन् रणं तीमणि मेखला यस्मिन् निभृतमासादित
विवृत जघनं सदृष्टोष्ठं प्रणुनौ पयोधरं प्रसृतमणि तं प्राप्तासा
॥ हंरणं मणि मेखलं ॥ निभृत करणं नृत्यदात्रं गतेतर भावनं प्रसृत
॥ मरुत्करं प्रादुर्भूतं किमप्यपदं गिरं ॥ १५ ॥ राम श्री ॥
करणं क्रिया मेदः संवेशनं वायस्मिन् करणं हेतु कर्मणो
क्रिया भेदे द्रिय क्षेत्र काय संवेशनेषु चेति मेदिनी नृसंति
गात्राणि यस्मिन् ता इतरस्य भावना यस्मिन् तथा भूतं वा

श्रुगम्यं किमप्यतिशयितं सुखं
प्रादुर्भूतं हि सार्धः ॥ १५ ॥

ज्योत्स्नावधुभ्रे स्फटिकफल के मनोज्ञानिशिरो गृहाणि उपबर्हणा
नियस्मिन् तास्मिन् दुरोदरे केलिषु द्युतकार क्रीडासु अक्षैर्दिव्यं नृ
स्फटिकफल के ज्योत्स्ना भुभ्रे मनोज्ञानिशिरो गृहे वरयुवतिभिर्दिव्यं नृक्षै
दुरोदरे केलिषु ॥ अधरदशनं बाह्वावाहं महोत्सलता उन्नं रतिविनिम
कार्ष्णि **महं** विजये मिथः ॥ १२ ॥ मं राजा ॥ ॥ ॥ ॥

नृराजामिथो जये अधरदशनं बाह्वावाहं भुजेनोदहमहोत्सलता
ता उन्नं रतिविपर्ययं हं पणमकार्ष्णि हं रणा वृत्तं रसयुगहयैस्सौ म्ना
स्ते गोपदा हरिणित्ते देतिलक्षणात् ॥ १२ ॥

तत्रापि ब्रह्मानंदमेवान्वभूदित्याहमनिसिजेतश्रद्धाप्रतीतिरतिश्वेवधृ
तिः कीर्तिर्मनोभवाविमलो नमो देनीधोरामदनोत्तादिनीमदामोहि
नीदीपनीचैवज्ञेयावशकरितथारंजनीचैवमदनाकलास्त्यंगेषुस
र्वशः दक्षिणां संसमाश्रित्य आशिरश्चरणा वाधिपादे गुह्यतथा
शैवभगेनाभौकुचे हृदयकक्षे कंठे तथाष्ठे च गंडे नेत्रे श्रुता वपिलला
टे च शिरोदेशे वसेत्कामास्त्रिस्थिति क्रमात्तदक्षेपुंसः स्त्रिया
वामे वामेशुक्ले कृष्णे विपर्यय इत्युक्तप्रकारेण मनसि जस्य काम
स्य कलास्तत्त्वाभिलो मनोऽं विवेष्टितं यस्य सकलविषयेषु व्यापार

७ उक्तानींद्रियाण्यस्यसदावसताः प्रमादोत्तमायेनकृतायाकुचल
क्षणगुरूपासनातयात्यंतं सुनिर्वृतमंतःकरणं यस्य सानिर्गमलं नि
मनसिजकला तत्त्वाभिज्ञो मनोऽसु विचेष्टितः सकलविष
यव्यावृताक्षः सदानुसृतोत्तमः ॥ कृतकुचगुरूपास्यासंतं सु
निर्वृतमानसो निधुवनवरब्रह्मानंदं निरगलमन्वभूत् ॥ १६ ॥

७ रावाधं निधुवनं मैथुनं मैथुनं विधुवनं रतमिह मरुस्तत्र वरो यः ब्रह्मा
नंदस्तमुभुतवान् ॥ १६ ॥ श्रीराम जय राम जय जय राम सीताराम

१८

तदृष्ट्वानिबन्धमेकं च कारेत्याह वास्या. यन्नप्रोदितं त्रिवर्गप्रति
 पत्तिः विद्यासुमुद्देशानागरिकं वृत्तं नायकसहितो यदृती
 कर्मविमर्शः प्रमाणकालभावेभ्योरस्यवस्थापनं नैप्री
 तिशेषाः आलिङ्गनविचारः संवेशनप्रकारः चंच
 नविकलाः नखरदृष्टनजातयः दृष्टान्तेषु विषयः दृष्ट्या
 उपचारः संवेशनप्रकारः चित्रशानिप्राहरणनयोगाः त
 युक्ताश्च सीतुलोपमौः क्रेपुरुषायितुं पुरुषोपस्थानि औ
 परिष्टकं रत्नारं भावसानिकं रतिविशेषाप्रणयकं कलहं

१८

त्याहिसमासव्यासामकं सूत्रजातं तदीयभाष्यं च सम्यक्

वास्यानप्रोदितसूत्रजातं तदीयभाष्यं च निरीक्ष्य सम्यक् ॥ य
 स्वयं व्यधत्ताभिनवार्थगर्भे निबन्धमेकं नृपवेषधारी ॥ १८ ॥

निरीक्ष्याभिनवार्थगर्भमेकं निबन्धममरकारख्यं नृपवेषधारी

॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ १९ ॥

१९

एवं राजदेहप्रवेशानंतरं कृतं तद्विषयं चरितं निरूप्य तद्विषयं चरितं वर्ण
यितुं सुपक्रमते पराशरेण प्रोक्तं भिक्षुस्तत्र मधीत इति पाराशर्येति पा
राशर्येति मिक्षुस्तत्र मधीत इति पाराशर्येति पा
पाराशर्येति मिक्षुस्तत्र मधीत इति पाराशर्येति पा
दृष्ट्वा तत्समयमातीतमस्य शिष्यारक्षं तो वपुरितरे तं जजलुः ॥१९॥

विश्येवं तद्विलासिनीभिर्विहरति सति तस्या वामनकालं तत्संवे
तं मासमात्रं वा व्यतिक्रान्तं दृष्ट्वा अस्य शिष्या शरिरं रक्षंतः
परस्परं जजलुः प्रहर्षणी ॥१९॥

समही भृत्यसुरेव भोगिनीभिः प्रमदाभिः सहितो भोगान् बुभुजे वात्स्या

सुरेव भोगान् बुभुजे समही भृत्यसभोगिनीभिः सहितो प्यरंस्त ॥
कंदर्पशास्त्रानुगतः प्रवीणैर्वा तस्या यने तच्च निरैक्षता ह्या ॥१७॥

यने प्रवीणैः सहितश्च कामशास्त्रानुगतो रंस्तच्च कंदर्पशास्त्रं स्वयं

साक्षात् दृष्टवान् ॥१७॥

२.

वरोहणं सामूर्धनेत्युच्यते ग्राभस्थिताः सप्त सप्तचो तितत्र स्वराः श्रु
तिभ्यस्युः स्वराणुर्ध्वगां धारमध्यमाः पंचमो धैवतश्चाथ निषाद
इति सप्तमः। युक्ताः सप्त सामान्यतः स्वरस्य स्वरूपं तु श्रुतं नंतर
भावीयः स्निग्धो गुणनुरणनात्मकः स्वरं तो जयति श्रोतुं श्रितं स स्वर
उच्यते इति श्रुतिर्नाम स्वरा रंभकावयवविशेषस्तदुक्तं प्रथमश्रवणा
लक्षः श्रुयते ह स्वमात्रकः स श्रुतिः संपरिलेया स्वरायवा लक्षणेति अथ
ग्रामलक्षं यथा कुटुंबिनः सर्वे ये कीमूला भवन्ति तथा स्वराणां संदोहो
ग्राह्यमभिधीयते षड्ग्रामो भवेदादौ मध्यमग्राभ एव च गांधारग्राह्येत

२.

तेचरुणीषुसक्तं गानविलोलं भूपालं ज्ञात्वा स्वीकृतं गायकवेषानगरं
विविशुः यतो विदितं समस्तविशेषाः ॥४०॥ राज्ञो ज्ञापितं गानविद्या
तेच ज्ञात्वा गानविलोलं तरुणीसक्तं धरणीपालं ॥ विविशुः स्वीकृतं
गायकवेषानगरं विदितं समस्तविशेषाः ॥४०॥ राज्ञो ज्ञापि
तविद्यातिशया सेतुसंगतं हविधृतातिशयाः ॥ रमणीश
तमध्यागमवनींद्रं दृशस्तारावृत्तमिव चंद्रं ॥४१॥ श्री ॥

तिशयाय तस्तस्य राज्ञः संग्रहणाय विधृतोतिशया ये सेतुतारा
वृत्तं चंद्रमिव तरुणीमध्यागतं भूमींद्रं दृशुः ॥४१॥ ५२ ॥ ५३

१९

भृमींद्रविशिनाष्टिवरचामरकराणांतरुणीणांकंकणैरंजितो मनोह
रः पञ्चाङ्गागोयस्य तं पुनश्च गीतति शैलेन्द्रे तेन श्रवणमुखेन तानै

वरचामरकरतरुणीकंकणैरंजितमनो
हरपञ्चाङ्गागं ॥ गीतिगतिशोद्धृतश्रुतिसु
खतानसमुल्लसद्गन्निमदेश ॥ ४२ ॥

नसमुल्लसद्गन्निमदेशोयस्य तं ॥ ४२ ॥ श्रीरामजयराम ॥
श्रीविक्रमेशप्रसन्न ॥

१९

शं. वि. यद्यप्यन्यगानप्रतिष्ठ नरूपत्वा नो अस्माकं गुरुर्दुरन्वेषणः स्यात्तथा य.

१६

यद्यप्यन्यगानप्रतिष्ठ नरूपो रन्वेषणः स्याद्गुरुर्नस्तथापि ॥ दु
स्वभानूदरस्थः शिशवप्रकृतिस्तदीये गुणैरेव वेत्तुं शक्यः ॥३३॥

पियथाराहृदरस्थोऽपि चंद्रः स्वीयेः प्रकारेण विज्ञातुं शक्यस्तद्वत्
तदीये गुणैरेव स गुरुर्वेत्तुं शक्यः ॥३३॥ ॥ ॥ ॥

१६

एवमुक्तेपिदुःसाध्यमालोच्योत्साहमकुर्वत आकुक्ष्याद्गानिविण्णं
निर्वैदरहितं चित्तं यस्य यत्नं सम्यगास्तेन यस्तु दुष्प्रापमप्यर्थमवश्यं

अनिर्विण्णचेताः समस्तं यत्नं सुदुष्प्रापमप्यर्थमा
प्नोत्यवश्यं ॥ मुहुर्विघ्नजालैः सुराहन्यमानाः सुधामप्य
वापुर्ह्यनिर्विण्णचित्ताः ॥ ३२ ॥ ६२ ॥ ११

प्राप्नोति हियस्मान्मुहुर्विघ्नजालैर्हन्यमाना अपि सुरा अनिर्विण्ण
चित्ता अपि तु दुर्लभा अपि सुधां प्राप्नुः हियस्मादिनिर्विण्णचित्ता अतएव भू
ता अपि देवा सुधामपि वापु रिति वा मुग्नया तं प्रवैधैश्चतुर्भिः ॥ ३२ ॥

चजनपरत्वाश्रयणात्तसिध्दार्थीत्यासावाक्यशेषस्थानं
प्राणचक्षुःश्रोत्रान्नसौम्येपंचजनानामुखाधिष्ठानित्यर्थःपंचाननम
प्यगच्छन्निवस्वस्वरूपमम्यनात्तुवन्नगातिश्चासौत्वमितिहेतोःकु
पंचरैरोसमयसंचयकृतेप्रांचसुंचोनेवेहसंचरसिप्रपंचं॥
पंचजनसुखपंचमुखमप्यनंचनृत्वंचगातिरिति किंचकिलवंचि

तोरुवलुवंचितोसिगा०॥४६॥किंचुद्देशारसूर्णमासीचंद्रमुखपुर्व
सर्वशांतिवांयादिकमपहोयहगर्वकुमानसमनुस्तसास्मदीयं
स्तितिकस्मान्मरस्मिततस्मात्तदेस्मराकामास्मदुत्तयापरं

॥४६॥

128 (13)

128

10

+

शङ्कर विजयः

पंचशरस्यकामस्ययः समयः कालादिरूपः संकेतः सिध्यांतोवा
तस्यसंचयार्थं प्रांचां शिवगुरुद्वयं पंचशरीरं मुचनिवेदास्मिन्ना
जशरीरेखानेवासंचरासितथाचहेपंचजनेषु मध्येषु सुरविश्रे ३
ष्ठेयदायस्मिन्पंचपंचजना आकाशश्च प्रतिष्ठितमेव मन्य
आत्मानं विन्ब्रह्मामृतो मृतमिति श्रुत्युक्तानां सारव्या
यामूलप्रकृतिरिविहृतिर्महदायाप्रकृतिविहृतयः स
प्तषोडशकस्तु विकारो न प्रकृतिर्न विहृतिः पुरुष इति पं
चविंशतितत्त्वानां मुखश्रुत्यासां पंचजनपदस्य पंचपं